

“ŞAH I ABBASIN HAKİMİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ İNGİLİS OST-HİND ŞİRKƏTİNİN İNGİLTƏRƏ-SƏFƏVİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ ROLU”

JANNA ƏLİYƏVA

Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsinin
“Qədim dünya və orta əsrlər tarixi”
kafedrasının magistrantı

E-mail: aliyevajanna98@gmail.com

Giriş

Şah I Abbas taxta çıxarkən Səfəvi imperiyası tənəzzül etməkdə idi. Onun hakimiyyətə gəlişi ilə Səfəvi imperiyasının Avropa ilə zəifləmiş əlaqələri dirçəliş dövrünə qədəm qoydu. Osmanlılara qarşı müharibədə qalib gəlmək üçün müttəfiq axtarışında olan Səfəvi şahı, Qərbi Avropa ölkələri ilə sıx münasibətlər qurmağa böyük önəm verirdi. İran körfəzi ticarətində üstünlük əldə etmək arzusunda olan Avropa dövlətləri də Səfəvi imperiyası ilə münasibətləri genişləndirməkdə maraqlı idilər. Bu məqalədə, xüsusilə İngiltərənin Səfəvi imperiyası ilə əlaqələrinin inkişafından bəhs olunur. XVI əsrin ortalarında yaranmış bu əlaqələr Şah I Abbasın dövründə genişləndi. 1600-cü ildə qurulmuş ingilis “Ost-Hind şirkəti”nin həmin əlaqələrin inkişaf etdirilməsində mühüm rolunu oynamışdı. “Ost-Hind şirkəti”nin nümayəndələri Səfəvi dövləti ərazisində ticarət imtiyazları əldə etmək üçün Şah I Abbasla uğurlu danışıqlar aparmışdılar.

XVI əsrin ortalarında başlanmış İngiltərə-Səfəvi əlaqələri, XVI əsrin sonları Şah I Abbasın hakimiyyəti dövründə daha da inkişaf etməyə başladı. İngiltərə Ost-Hind şirkətinin qurulması ilə bu əlaqələr daha da genişləndi.

XVI əsrin sonu-XVII əsrin əvvəlləri Səfəvi dövləti ərazisində xarici şirkətlərin meydana çıxmasının əsas səbəbi Avropa ölkələrində ipək toxuculuq sənayesinin canlanması ilə bağlı idi. Əlavə olaraq, ədviyyatın bahalaşdığı bir vaxtda ipək ticarəti ona alternativ rol oynayır. Avropanın ipək toxuculuq sənayesi əsasən Səfəvi ipəyindən asılı idi. Çin ipəyindən daha keyfiyyətli olduğu üçün avropalılar daha çox Səfəvi ipəyinə üstünlük verirdilər [16, 242]. Halil İnalçık, Avropada ipək toxuma sənayesinin geniş yayılmasını belə əsaslandırır: ilk dəfə XIII əsrin ortalarında İtaliyanın Toskana vilayətinin Lukka şəhərində ipək toxuma sənayesi yarandı və bu toxuculuqla məşğul olan sənətkarların dünyanın müxtəlif yerlərinə köç etməsi ilə ipək toxuculuq sənayesi Avropada genişləndi. Bolonya, Cenevrə və Fransada ilk ipək toxuculuq fabriklərinin əsası qoyuldu. XV əsrin sonları Provans, Lion, Alp dağları

ətəklərində yerləşən müxtəlif alman qəsəbələrində, Belçikada bu sənaye sahəsi inkişaf etdi. İpək toxuculuq sənayesi ilə Hollandiya və İngiltərənin tanış olması ilə onlar, birbaşa ipək ticarətini aparmağın yollarını düşünməyə başladılar. İngiltərə, ipək toxuma sənayesi ilə kraliça Yelizaveta Tüdorun (1558-1603) dövründə tanış olmuşdu [16, 243].

Şərqə gedən dəniz yolunu ilk portuqaliyalılar kəşf etdiyi üçün Şərqlə ticarətə digər Avropa ölkələrindən tez başlamışdılar. İllərlə Hind okeanı ticarətini inhisara almış portuqallar, Şərqlin zəngin sərvətlərinə yiyələnərək buranın strateji məntəqələrində möhkəmlənmişdilər. Digər Avropa dövlətləri, xüsusilə İngiltərə Şərq ticarətinin üstünlüyünün fərqində idi. Buna görə də Şərq ticarətində aqalığ uğrunda mübarizə illərlə səngimədi [4, 20]. O zamanlar ingilislər ticarətdə hələ fəallıq göstərmirdilər. XVII əsrin əvvəlləri Portuqaliyanın ticarətdə üstünlüyünü itirməyə başladığı bir vaxtda ingilislər ticarətə daxil oldular. Lakin bu dəfə Hollandiya tərəfindən Hind okeanı ticarətindən təcrid olundular [gunarslan]. Bu ərazi nəinki əlverişli mövqeyi, o cümlədən zəngin təbii sərvətləri, xüsusilə qızılı ilə diqqət çəkirdi. Portuqalların aqalığı dövründə holland tacirləri, ingilislər, sonra isə fransızlar buraya soxuldular [4, 20]. Bəxtiyar Əhmədovun dediyi kimi, “İngiltərənin ticarət dairələri Şərq ticarətinin İspaniya və Portuqaliya tərəfindən inhisara alınmasını öz ölkələri üçün təhdid hesab edirdilər, bu inhisarı qadağan olunmuş rayonlarda ingilis ticarətini bərqərar etməkdə ciddi addımlar atmaqla həll etmək olardı.”[4,21].

Şərqlə ticarət etmək üçün yaxşı gəmilərə sahib olmaq və beynəlxalq münaqişələrə hazır olmaq lazım idi. Portuqaliyalılar bu ticarəti dövlət adından təşkil etdikləri halda, hollandiyalılar yarı dövlət-yarı şirkət dəstəyi ilə həyata keçirirdilər. İngilis tacirlər bu ticarətə özəl bir şirkətin təmsilində daxil oldular. [8, 102].

İngilislər hələ Şərqdə ticarət qurmağı düşünməyə vaxt itirərkən, portuqallar artıq Hind okeanı ticarətində bəlli bir yerə gəlib çıxmışdılar. Məhz Yelizaveta-nın hakimiyyəti dövründə ingilislər dəniz ticarətində irəliləməyə başladılar. 1588-ci ildə “Məğlubedilməz

Armadaının” məğlub edilməsi ilə ingilislərin Şərqlə ticarətində dönüş baş vermişdi [8, 107].

Lakin İngiltərə Ost-Hind şirkəti dövlət dəstəyi görən Hollandiya və portuqaliyalıları geridə qoymağı bacardı. Tarixdə ilk dəfə idi ki, özəl şirkət bu qədər inkişaf etməyi bacarmışdı [8, 122]. Hind okeanı vasitəsilə İngiltərənin Səfəvi dövləti ilə ticarət əlaqələrinin inkişafı Ost-Hind şirkətinin adı ilə bağlıdır [4, 64].

XVI əsrin sonu XVII əsrin əvvəllərində Səfəvi-Avropa əlaqələrinin inkişafı, həm də Qərb dövlətlərinin mənafeyi ilə bağlı idi [12, 270]. İngiltərə, Hollandiya və Fransa kimi Avropa dövlətləri Osmanlı və Portuqaliya tacirlərinin vasitəçiliyindən imtina edərək Səfəvi dövləti ilə birbaşa ticarət əlaqələri qurmaq üçün addımlar atdılar. XVI əsrin sonlarında - XVII əsrin əvvəllərində bu ölkələrdə “Ost- Hind şirkətləri”nin yaradılması ilə onlar, Portuqaliyanın İran körfəzində və Hindistanda ədviyyat ticarəti üzərindəki inhisarına qarşı çıxdılar [6, 201]. Dilavər Əzimlinin qeyd etdiyi kimi, “Bununla da, həmin şirkətlərin zəngin sərvətli Səfəvi dövləti ərazilərinə və Hindistan ədviyyatına birbaşa çıxışı təmin edilirdi” [6,201]. Beləliklə, onlar Səfəvi imperiyasına öz səfirlərini göndərməyə başladılar. Səfəvi sarayı ilə əlaqələrdə İngiltərə xüsusilə fəal idi.

1508-ci ildən Hörmüzdə İran körfəzi ticarətinə Portuqaliya nəzarət edirdi. 1581-ci ildən bu ticarət portuqallardan ispanlara keçdi. İngilis “Ost-Hind şirkəti” qurulduqdan sonra 1600-1604-cü ildə ingilislər Cənub-Şərq marşrutunu ələ keçirmək üçün addımlar atdılar [17, 45]. İngilislər Hind okeanı ticarəti uğrunda Portuqaliya ilə mübarizəyə başladı [14, 348]. XVII əsrdə Şərq siyasətinin əsas iştirakçılarından olacaq ingilislər öz təsir dairələrini genişləndirmək məqsədilə Səfəvi dövləti ilə yaxınlaşmağa çalışırdı [15, 39].

“Ost-Hind şirkəti”nin yaranma tarixinə gəlsək, həmin şirkət 1599-cu ildə Corc Kemberlendin başçılıq etdiyi bir qrup tacirin təşəbbüsü ilə başlamışdı. Onlar, İngiltərə hökumətinə təqdim etmək üçün layihə tərtib etdilər. Bu layihədə Şərqi Hindistanda ticarət aparmağın üstünlüyündən bəhs olunmuşdu. Gizli Şura bu təklifi bəyəndiyi üçün tacirlər yeni ticarət şirkətinin layihəsini işləməyə başladılar.

Bu şirkətin yaranması həm də İngiltərənin ictimai-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşmasına gətirib çıxaracaqdı. Nəhayət, 1599-cu ilin sentyabrında yeni ticarət şirkətinin yaranması ilə bağlı qərar qə-

bul edildi. Tacir heyəti, İngiltərə kraliçası Yelizaveta Tüdora xahiş ərizəsi təqdim etdi. Onlar Yelizaveta-nın bu şirkəti öz himayəsinə götürməsinə istəyirdilər. Lakin İngiltərənin İspaniya ilə münasibətlərinin gərginləşmə ehtimalı var idi. Çünki həmin zaman Avropa-Şərq ticarəti İspaniyanın inhisarında idi. İngiltərə hökuməti 1600-cü il dekabr ayında şirkətin hüquq və səlahiyyətlərini təsdiqləyən xartiyanı imzaladı [4,23]. Bəxtiyar Əhmədovun da dediyi kimi, “İngiltərənin xarici ticarətinin sonrakı inkişafında, onun təkamülündə, İngiltərə ticarət ekspansiyasının genişlənməsində Ost-Hind şirkəti, sözün tam mənasında həlledici rol oynadı” [4,26].

Hollandiya Ost-Hind şirkəti təxminən 20 il müddətində İran körfəzində öz mövqeyini qoruyub saxlaya bildi [10, 400]. Həmin dövrdə Hollandiyada və İngiltərədə kapitalist manufakturaları inkişaf edir, yeni şəhərlər yaranır, sənayedə uğurlar əldə edilir, sərmayələr edilirdi [6, 208]. İran körfəzi ticarəti uğrunda Avropa dövlətləri arasında mübarizədən istifadə edən Şah I Abbas Portuqaliyanı İran körfəzindən çıxarmaq üçün fəaliyyətə başladı. O portuqalları İran körfəzindən çıxarmaq üçün Hollandiya və İngiltərənin köməyindən istifadə etmək qərarına gəlmişdi [6, 201].

XVI əsrin əvvəlləri Robert və Antoni Şerli qardaşları “Levant” və “Ost-Hind şirkəti”ndən ayrı fəaliyyət göstərərək Avropa ölkələri ilə danışıqlar apardığı üçün bu şirkətlərlə Osmanlı hökuməti arasında gərginlik yaranma ehtimalı vardı. Şirkətin səlahiyyətli nümayəndələri Osmanlı ərazilərindən əldə olunan gəlirin itirilməsi qorxusu ilə Şerli qardaşlarının “etibarını” zədələmək fikrinə düşdülər. Güman olunur ki, Şerli qardaşlarının Avropa ölkələrində Səfəvi dövləti adından danışıqlar aparılmasının nəticəsiz qalmasının səbəblərindən biri də, bu şirkətlərin müdaxiləsi ilə bağlı idi [7,123]. Bunun ardından “Ost-Hind şirkəti” nümayəndələrinin Səfəvi dövlətinə elçilər göndərməyə başlaması, ticarət danışıqları aparması şirkətin bu ticarəti öz nəzarətinə alması ilə bağlı idi [7, 124].

Şirkətin ilk qubernatoru vəzifəsinə vaxtilə Levant və Moskva şirkətlərinin ilk direktoru olmuş Tom Smit seçilmişdi [4,28]. Ost-Hind şirkətinin yaranmasına təşəbbüs göstərən tacir heyəti Levant və Moskva şirkəti dövründə ticarətdə iştirak edən nümayəndələr idi. Yeni yaranmış “Ost-Hind şirkəti” bir növ Moskva və Levant şirkətinin xələfi hesab edilə bilər [3, 53]. Yelizaveta-nın hakimiyyəti döv-

ründə dövlət lazım gəldikdə şirkətə dəstək olurdu, lakin Stüartların İngiltərədə hakimiyyətə gəlişindən sonra vəziyyət dəyişdi [4,41].

Şirkət yeni yarandığı zamanlarda dəniz yolu ilə ticarət aparmaq üçün sərmayə ayıra bilmirdi. “Ost-Hind şirkəti” ilk dəfə 1601-ci ildə Şərqi Hindistan adaları olan Malayziya və İndoneziyaya səfər etdi. Bu ekspedisiya uğurlu keçdiyindən şirkət nümayəndələri bu ərazi ilə ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsinə başladılar [1,114]. XVII əsrin əvvəlləri Avropa dövlətlərinin Hind okeanı ticarətində rəqabət dövründə, Hind okeanı ticarətinə yeni qoşulmuş ingilislər Hindistanla ticarətinə meyil etməyə başladılar. Şirkət nümayəndələri, 1612-ci ildə Böyük Moğol hökmdarı Cahangirdən icazə alaraq Suratda fabrik qurmağa nail oldular. Lakin ingilis mahudu və çuxaları Hindistanda satılmadı. Hindistan isti iqlimə malik olduğu üçün ingilis çuxalarına tələbat az idi. Məhz həmin zaman Səfəvi dövləti İngiltərənin diqqət mərkəzinə çevrildi. Beləliklə, ingilislər ixrac etdikləri məhsullar üçün əlverişli bazar tapa bildilər. Burada ipəyin qiymətinin Hələbdə olduğundan daha ucuz olması ingilislər üçün üstünlük idi. Bununla da ingilis tacirlər Şah I Abbasla danışıqlar aparmağa başladı [5, 109].

1622-ci ildə səfəvilər Hörmüzü portuqallardan azad etdilər. Bu əməliyyat zamanı ingilis donanmasının onlara müəyyən yardım etdiyi qeyd olunurdu. Bunun müqabilində, Şah I Abbas ingilislərə Bəndər Abbasda fabrixa açmaq və başqa ticari imtiyazlar verdi. Bununla da, ingilislər İran körfəzi ticarətində üstünlük qazanmağa başladılar [14, 351]. Dilarə Həsənzadənin yazdığına görə, “hərbi əməliyyatlara başlamazdan əvvəl ingilislər İran (Səfəvi-J.Ə.) hökumətinə öz şərtlərini bildirdilər. Bu tələblərdən birinə görə, Hörmüz qalası ingilislərin tabeliyinə keçməli idi..., İran (Səfəvilər dövləti-J.Ə.) isə öz vəsaitləri hesabına yeni qala tikməli idi” [9, 109]. Lakin Hörmüz azad olunduqdan sonra Şah Abbas bu şərtləri yerinə yetirməkdən boyun qaçırdı [9, 109].

İngilis “Ost-Hind şirkəti”nin əsas vəzifəsi Hind okeanı hövzəsində yeni ərazilər ələ keçirərək, burada möhkəmlənmək idi [4, 33]. İngiltərənin həmin dövrdə Səfəvi dövləti ilə yaxınlaşması hər nə qədər dinc ticari əlaqələr qurmaq meyli ilə bağlı olsa da, bununla ingilislər bir növ gələcək müstəmləkə planlarını həyata keçirmək üçün ilk addımlarını atırdılar. Yeni yaranmış şirkət öncə bu məqsədinə dinc yolla irəliləyirdi. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, tarixçilər

ingilislərin Şərqlə bağlı müstəmləkə siyasətinin öncədən planlanmadığını və hadisələrin gedişatı nəticəsində, sonradan tətbiq olunmağa başlanması fikrini müdafiə edirlər [13,7].

Şah I Abbasın İpək yolunu Osmanlı ərazisindən Hind okeanına yönəltməklə dəyişmək planını həyata keçirməkdə yenə də ingilis və hollandlardan istifadə etməyə başladı. O, güman edirdi ki, ingilis və hollandlar ona dəstək olacaqlar, çünki onlar Osmanlı dövlətinə böyük həcmdə vergi ödəyirdilər [2, 370]. Belə də oldu, 1617-ci ildə İngiltərə kralının əmri ilə Hindistan səfiri Tomas Roy ipək ticarətini osmanlıların əlindən çıxarmaq üçün şahın yanına öz nümayəndəsi olan Eduard Konnoqu göndərdi [6, 212]. İngilislərlə Səfəvilərin yaxınlaşması digər dövlətlər tərəfindən yaxşı qarşılanmırdı. Xüsusilə, İspaniya bu iki dövlət arasında dostluq əlaqələrinə mane olur, ipəyin Hind okeanı ilə daşınmasının qarşısını almağa çalışırdı. Buna görə də ingilislər ipəyin Moskva istiqamətindən gedən yolla daşınmasının tərəfdarı idilər [14, 350]. İngilislər Osmanlı dövləti ərazilərindən keçməyən bir yolla daha ucuz ipək əldə etmək arzusunda idilər. Nəhayət, İngiltərə ilə Səfəvi dövləti arasında ticarət müqaviləsi bağlandı [6, 212].

Səfəvilər İngiltərə və Hollandiya ilə ticari əməkdaşlığı sayəsində Osmanlıları ipək ticarətindən təcrid etmə məqsədinə, müəyyən bir dövrdə nail oldular. 1628-ci ildə Hələb bazarında demək olar ki, heç ipək yox idi [11, 334]. Lakin Şah Abbas Osmanlı ipək ticarət yolunu Osmanlı ərazilərindən birdəfəlik çıxara bilmədi. Çünki bunun qarşılığında Osmanlılar da Səfəvi ərazilərinə qızıl ixracatını dayandırır, bu da Səfəvi dövlətində iqtisadi inflyasiyaya gətirib çıxarırdı [2, 366]. 1621-ci ilin dekabrında “Ost-Hind şirkəti”nin nümayəndəsi Eduard Monoks və şirkətin prezidenti Tomas Ratselin Səfəvi hökmdarı I Şah Abbasla İngiltərə kralı adından müqavilə imzalandı [14, 351].

T.Nəcəfli qeyd edir ki, “1621-ci ilin dekabrında “Ost-Hind şirkəti”nin nümayəndəsi Edvard Monoks və şirkətin prezidenti Tomas Ratselin Səfəvi hökmdarı I Şah Abbasla İngiltərə kralı adından aşağıdakı şərtlərlə bağladıkları müqavilədə deyilirdi:

“1. Hömüzdə Portuqaliya əleyhinə ingilis gəmilərinə yardım üçün Hörmüzün yarısı Səfəvilər, yarısı isə ingilislər üçün bölünməlidir;

2. Hörmüz qalasında Səfəvi və ingilis qoşunu yerləşdirilməlidir;

3. Hindistanda ələ keçirilmiş qala və limanlar

tərəflər arasında bərabər şəkildə bölünməlidir;

4. Hindistana gedən həm ingilis, həm də İran (Səfəvi – T.N.) gəmiləri gömrükdən azad olmalıdır;

5. Xaricilərdən gələn gömrük haqqı həm ingilis, həm də İran (Səfəvi – T.N.) arasında bərabər şəkildə bölünməlidir;

6. Bütün xristian əsirləri ingilislərin, müsəlman əsirləri İranın (Səfəvilərin – T.N.) nəzarətində olmalıdır;

7. Silah-sursat, ərzaq təchizatı və digər ləvazimatların bütün xərcləri iki dövlət tərəfindən bərabər şəkildə bölünməlidir...” [14, 351].

1621-ci ilin dekabrında Səfəvilər dövləti ilə İngiltərə arasında imzalanmış müqavilə nəticəsində ingilis tacirlərinə müstəsna ticarət hüququ verməklə, Şah Abbas portuqaliyalıları zəiflətməyə və onların işğal etdikləri torpaqları geri qaytarmağa can atırdı.

Nəticə

Beynəlxalq ticarətdə yeni addımlayan İngiltərə, dəniz ticarətində İspaniyanın, Aralıq dənizi hövzəsində isə Osmanlı imperiyası və İtaliya şəhər-dövlətlərinin monopoliyası ilə razılaşa bilmirdi. Öz ticarət hüquqlarının müdafiəsinə qalxan ingilislər, 1588-ci ildə İspaniya dəniz donanmasını məğlubiyətə uğratdı. Bununla da İngiltərənin ticarət həyatında yeni bir dövr başlandı. 1600-cü il dekabr ayında təsis olunan “Ost-Hind şirkəti” İngiltərə hökuməti adından uğurlu ticarət əməliyyatları aparırdı. Xüsusilə, Şərqdə ticarət aparmağa can atan ingilis tacirlər nəhayət 1612-ci ildə Hindistanda Suratda “Ost-Hind şirkəti”nin nümayəndəliyini açmağa nail oldular. Bu zaman İran körfəzi ticarətində Portuqaliya ağılıq edirdi. İngilislərin İran körfəzi ticarətinə daxil olması portuqallar tərəfindən yaxşı qarşılanmadı. Onlar arasında başlanan rəqabət İngiltərənin üstünlüyü ilə başa çatdı. Şah I Abbas portuqallara qarşı mübarizədə ingilislərə ticari imtiyazlar bağışladı və portuqalların Hörmüzdən çıxarılmasına nail oldu.

Açar sözlər: *Səfəvilər dövləti, “Ost-Hind şirkəti”, Şah I Abbas, diplomatik missiya, İngiltərə*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abdülkadir Erçin. *İngiliz Doğu Hindistan Kumpaniyası ve kumpaniyanın ticari faaliyetleri. Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi. ISSN:2149-5866*

Cilt:4, Sayı:2, s.111-133, 2017

2. Aydoğmuşoğlu C. *I Şah Abbas ve zamanı. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: 2011, 306 s.*

3. Ayşe Özge Ercan. *İngiliz seyyah John Sander-sonun seyahetnamesi (1584-1602): Türkçe çeviri ve İstanbul gözlemlerinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi, İstanbul:2014*

4. Bəxtiyar Əhmədov. *XVII Əsrin Birinci Yarısında İngiltərənin Şərq Siyasəti. “Nafta-press” nəşriyyatı. Bakı:1998*

5. Canan Kuş Büyüktaş. *Safave hökümdarı Şah I Abbasın Osmanlı devletinin Hindistan ticaretindeki rolünü engelleme faaliyetleri. İRTAD, Sayı:4 Haziran, s.94-116*

6. Əzimli, D.M. *Azərbaycanın Qərbi Avropa ölkələri ilə ticarət əlaqələri və Türkiyə (XV əsrin II yarısı - XVII əsrin I yarısı). Bakı: Təhsil, 2012.*

7. Furkan Külünk. *Sultan I Ahmed Dönemi ve Bursa. Gaye Kitabevi. Bursa: 2023*

8. Günarlan H. *Avrupalıların doğu ticaret mücadelesi: İngiliz Doğu Hindistan şirkətinin kurulması. Sivas Cumhuriyyət Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Aralık 2020, Sayı:2*

9. Həsənzadə, D.Q. *XVI əsrin sonu–XVII əsrin birinci yarısında İngiltərənin müstəmləkə siyasəti tarixinin bəzi aspektləri və Səfəvilər dövləti (ingilis mənbələri əsasında) // Bakı Universitetinin Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, 2012, №1, s. 106-110.*

10. J.M. Roberts. *Avrupa tarixi, Helicon Publishing Ltd, 1996*

11. Kəpeli Özer. *İpek, Ticaret Yolları Ve Osmanlı-Safevi Mücadelesinde Ekonomik rekabet. Van Yüzüncü yıl universitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi. ISSN:1302-6879, 2018, Issue: İslam Kongresi Özel Sayısı, p.322-340*

12. Mahmudov Y. *Azərbaycan diplomatiyası. Bakı: “Təhsil”, 2006*

13. Masani R.P. *Britain in India (1960) Oxford University Press, 1960*

14. Nəcəfli T.H. *Azərbaycan Səfəvi dövlətinin xarici siyasəti, Bakı: Turxan NBP, 2020*

15. S. Səfərov. *XVII-XX əsrlərdə Böyük Britaniyanın şərq siyasəti. Tarix, insan və cəmiyyət, 2019, 4, (27), s.32-44*

16. Şenay Yanar. *XVII Yüzyıl Avrasya Ticaretinde İran İpeği. Journal History of Studies. ISSN:1309 4173(Online) 1309-4668 (Print) Volume 6, Issue 4, p.241-251, July 2014*

17. Д.Г.Гасанзада. *Англо-Севевидские отно-*

шение в конце XVI – начале XVII веков (по материалам английских источников), Баку: 2007

Aliyeva Zhanna

“The role of the English East India Company in the development of Anglo-Safavid trade relations during the reign of Shah Abbas I”

SUMMARY

When Shah Abbas ascended to the throne, the Safavid Empire was in decline. His rise to power marked a turning point in Safavid relations with Europe. Seeking allies to triumph over the Ottomans, Shah Abbas placed great importance on forging strong ties with Western European countries. Western European states, eager to gain dominance in Persian Gulf trade, were also interested in expanding their relations with the Safavid Empire. This article specifically discusses the development of relations between England and the Safavid Empire. These ties, established in the mid-16th century, expanded notably during the reign of Shah Abbas. The East India Company, founded in 1600, played a significant role in developing these relations. Representatives of the East India Company successfully negotiated privileges in trade within the Safavid state's territories with Shah Abbas.

Key words: *Safavid state, East India Company, Shah Abbas, diplomatic mission, England*

Алиева Жанна

“Роль английской Ост-Индской компании в развитии англо-сефевидских торговых отношений в период правления шаха Аббаса I”

РЕЗЮМЕ

Во время восхождения на трон Шаха Аббаса Сефевидская империя находилась в упадке. Его приход к власти послужил началом периода укрепления отношений Сефевидов с Европой. Шах Аббас, стремясь найти союзников для победы в войне против Османской империи, придавал большое значение установлению крепких связей с западноевропейскими странами. Западные европейские государства, желая доминировать в торговле Персидским заливом, также проявляли интерес к расширению своих отношений с Сефевидской империей. В данной статье особое внимание уделяется развитию отношений

между Англией и Сефевидской империей. Эти связи, возникшие в середине XVI века, стали шире во времена правления Шаха Аббаса. Основанная в 1600 году, Восточно-Индийская компания сыграла значительную роль в развитии этих отношений. Представители Восточно-Индийской компании успешно провели переговоры с Шахом Аббасом о получении привилегий в торговле на территории Сефевидского государства.

Ключевые слова: *Сефевидское государство, Ост-Индская компания, Шах Аббас, дипломатическая миссия, Англия*